

INTELLEKTUAL MULK OBYEKTLARINI INTERNET MUHITIDA
HIMOYA QILISHNING HUQUQIY ASOSLARI

LEGAL FOUNDATIONS FOR THE PROTECTION OF INTELLECTUAL
PROPERTY OBJECTS IN THE INTERNET ENVIRONMENT

Jalilova Sabrina Hamza qizi

Termiz davlat universiteti

Yuridik fakulteti I bosqich talabasi (bakalavr)

Annotatsiya. Mazkur maqolada internet muhitida intellektual mulk obyektlarini himoya qilishning huquqiy asoslari tahlil qilinadi. Mualliflik huquqi, turdosh huquqlar, tovar belgilari, patent huquqlari hamda boshqa intellektual mulk obyektlarining raqamli makondagi huquqiy himoyasi masalalari O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va xalqaro huquq normalari asosida yoritiladi. Shuningdek, internet tarmog'ida mualliflik huquqining buzilishi, noqonuniy nusxa ko'chirish, plagiat, piratlik, domen nomlari bilan bog'liq nizolar va elektron platformalar javobgarligi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida intellektual mulk huquqlarini internet muhitida samarali himoya qilish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Abstract. This article examines the legal foundations for protecting intellectual property objects in the Internet environment. It analyzes the legal protection of copyrights, related rights, trademarks, patents, and other intellectual property objects under the legislation of the Republic of Uzbekistan and international legal standards. The study also addresses copyright infringement, unauthorized copying, plagiarism, digital piracy, domain name disputes, and the liability of online platforms. Based on the research findings, practical recommendations are proposed

to improve the legal protection of intellectual property rights in the digital environment.

Kalit soʻzlar: *Intellectual mulk, mualliflik huquqi, internet, raqamli muhit, tovar belgisi, patent, plagiat, piratlik, domen nomi, huquqiy himoya, axborot texnologiyalari.*

Keywords: *Intellectual property, copyright, Internet, digital environment, trademark, patent, plagiarism, piracy, domain name, legal protection, information technologies.*

Kirish. XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida internet inson hayotining ajralmas qismiga aylandi. Bugungi kunda ilmiy asarlar, adabiyotlar, musiqa, filmlar, dasturiy taʼminot, dizayn ishlari va boshqa koʻplab intellektual mulk obyektlari internet orqali yaratilmoqda, tarqatilmoqda va ulardan foydalanilmoqda. Raqamli texnologiyalarning keng qoʻllanilishi axborot almashish jarayonini sezilarli darajada tezlashtirdi hamda ijodkorlar va tadbirkorlar uchun yangi imkoniyatlarni yaratdi. Shu bilan birga, internet muhitida intellektual mulk huquqlarining buzilishi bilan bogʻliq holatlar ham ortib bormoqda. Bu esa mazkur sohada huquqiy himoya mexanizmlarini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Oʻzbekiston Respublikasida intellektual mulk obyektlarini himoya qilish boʻyicha mustahkam huquqiy baza yaratilgan. Jumladan, Oʻzbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar toʻgʻrisida”gi, “Tovar belgilari, xizmat koʻrsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari toʻgʻrisida”gi, “Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari toʻgʻrisida”gi qonunlar hamda intellektual mulk sohasiga oid boshqa normativ-huquqiy hujjatlar ushbu munosabatlarni tartibga soladi. Shuningdek, Oʻzbekiston Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (WIPO) doirasidagi bir qator xalqaro shartnomalarga qoʻshilgan boʻlib, bu milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga mos ravishda rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Shunga qaramay, internet muhitining oʻziga xos xususiyatlari

intellektual mulk huquqlarini himoya qilishda qator murakkab masalalarni yuzaga keltirmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi internet muhitida intellektual mulk obyektlarini himoya qilishning huquqiy asoslarini ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilish, O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi va xalqaro tajribani o'rganish, shuningdek, ushbu sohada mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Maqolada internet muhitida intellektual mulk huquqlarini himoya qilishning amaldagi mexanizmlari, huquqbuzarliklarning asosiy ko'rinishlari, sud amaliyoti va qonunchilikni takomillashtirish istiqbollari keng yoritiladi.

Asosiy qism: Internet texnologiyalarining rivojlanishi intellektual mulk obyektlaridan foydalanish usullarini tubdan o'zgartirdi. Ilgari mualliflik huquqi obyektlari asosan bosma nashrlar, audio va video disklar yoki boshqa moddiy tashuvchilar orqali tarqatilgan bo'lsa, bugungi kunda ularning asosiy qismi elektron shaklda internet tarmog'i orqali tarqalmoqda. Raqamli muhit axborotni bir necha soniya ichida dunyoning istalgan nuqtasiga yetkazish imkonini beradi. Bu, albatta, ilm-fan, ta'lim, madaniyat va iqtisodiyot rivojlanishiga katta hissa qo'shmoqda. Shu bilan birga, internet orqali intellektual mulk obyektlarini noqonuniy ko'paytirish va tarqatish holatlari ham ortib bormoqda. Natijada mualliflar va boshqa huquq egalari qonuniy manfaatlarini buzilishi kuzatilmoqda.

Intellektual mulk obyektlari deganda insonning aqliy faoliyati natijasida yaratilgan hamda qonun bilan muhofaza qilinadigan obyektlar tushuniladi. Ularga adabiy va badiiy asarlar, ilmiy ishlar, kompyuter dasturlari, ma'lumotlar bazalari, musiqa asarlari, filmlar, ixtirolar, foydali modellar, sanoat namunalari, seleksiya yutuqlari, tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va boshqa obyektlar kiradi. Ushbu obyektlarning har biri muallif yoki huquq egasining intellektual mehnati mahsuli hisoblanadi. Shuning uchun ham ulardan foydalanish qonun talablariga muvofiq amalga oshirilishi lozim.

Internet muhitining asosiy xususiyati shundaki, unda axborotni nusxalash juda oson. Biror asarni yoki dasturiy ta'minotni bir necha soniya ichida minglab nusxalarda tarqatish mumkin. Bunda asl nusxa sifati deyarli o'zgarmaydi. Aynan mana shu holat intellektual mulk huquqlarini himoya qilishni ancha murakkablashtiradi. Chunki huquqbuzarlik sodir etilgan vaqtni, joyini yoki aybdorni aniqlash har doim ham oson emas. Ba'zi hollarda noqonuniy kontent boshqa davlat hududidagi serverlarda joylashtiriladi. Natijada bir davlat qonunchiligi doirasida bunday huquqbuzarlikni bartaraf etish qiyinlashadi.

O'zbekiston Respublikasida internet muhitida intellektual mulk obyektlarini himoya qilishning huquqiy asoslari bir qator normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Avvalo, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida har kimning ijod erkinligi va intellektual mulk huquqi kafolatlangan. Fuqarolik kodeksi esa intellektual mulk obyektlarining turlari, ularga nisbatan mutlaq huquqlar hamda ularni himoya qilish usullarini belgilaydi. Bundan tashqari, "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonun, "Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida"gi Qonun hamda "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risida"gi Qonun mazkur sohadagi asosiy huquqiy manbalar hisoblanadi.

Mualliflik huquqi internet muhitida eng ko'p buziladigan huquqlardan biridir. Bugungi kunda kitoblar, ilmiy maqolalar, musiqa, filmlar va boshqa asarlar muallifning roziligisiz internet saytlariga joylashtirilishi yoki ijtimoiy tarmoqlarda erkin tarqatilishi holatlari tez-tez uchrab turadi. Ayrim foydalanuvchilar bunday harakatni oddiy nusxa ko'chirish deb hisoblasalar-da, aslida bu muallifning mutlaq huquqlarini buzish hisoblanadi. Chunki muallif o'z asaridan qanday foydalanilishi, kim tomonidan va qanday shartlarda tarqatilishi ustidan nazorat qilish huquqiga ega.

So'nggi yillarda plagiat bilan bog'liq muammolar ham dolzarb tus olmoqda. Ayniqsa, internet orqali tayyor ilmiy ishlar, maqolalar va bitiruv malakaviy ishlari erkin tarqalishi natijasida ayrim shaxslar boshqalarning mehnati natijasini o'z

nomidan taqdim etishga urinmoqda. Bunday holat nafaqat mualliflik huquqini buzadi, balki ilm-fan rivojiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli oliy ta'lim muassasalari va ilmiy tashkilotlarda antiplagiat tizimlaridan foydalanish tobora kengaymoqda. Internet tarmog'ida kompyuter dasturlarining noqonuniy nusxalarini tarqatish ham keng tarqalgan muammolardan biridir. Dasturiy mahsulotni yaratish katta vaqt, bilim va moliyaviy mablag' talab qiladi. Ammo ayrim shaxslar litsenziyaga ega bo'lmagan dasturlarni noqonuniy ravishda internet orqali tarqatadi. Natijada dastur ishlab chiquvchilarning iqtisodiy manfaatlariga zarar yetadi. Bundan tashqari, noqonuniy dasturlar tarkibida zararli dasturlar yoki viruslar bo'lishi mumkin. Bu esa foydalanuvchilarning axborot xavfsizligiga ham tahdid tug'diradi. Internet muhitida tovar belgilarining noqonuniy qo'llanilishi ham tez-tez uchraydi. Ayrim shaxslar mashhur kompaniyalarning nomi yoki logotipidan ruxsatsiz foydalanib, iste'molchilarni chalg'itishga harakat qiladi. Masalan, internet-do'kon yoki ijtimoiy tarmoq sahifasida taniqli brend nomidan foydalanish orqali qalbaki mahsulotlar sotilishi mumkin. Bunday holat nafaqat tovar belgisi egasining huquqlarini buzadi, balki iste'molchilarning ham manfaatlariga zarar yetkazadi.

Yana bir dolzarb masala domen nomlari bilan bog'liq nizolardir. Ba'zan ayrim shaxslar mashhur korxona yoki brend nomiga o'xshash domenni oldindan ro'yxatdan o'tkazib, undan moddiy manfaat ko'rishga harakat qiladi. Bunday holat xalqaro amaliyotda "cybersquatting" deb ataladi. Natijada huquq egasi o'z nomidan internetda erkin foydalana olmay qolishi yoki domenni katta mablag' evaziga qayta sotib olishiga to'g'ri keladi.

Shuningdek, sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ham intellektual mulk huquqi oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Sun'iy intellekt yordamida yaratilgan matnlar, tasvirlar, musiqa va boshqa ijodiy mahsulotlarning huquqiy maqomi ko'plab davlatlarda hali ham bahsli masala bo'lib qolmoqda. Kelgusida ushbu yo'nalishda ham qonunchilikni yanada takomillashtirish zarur bo'ladi.

Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasida intellektual mulk obyektlarini himoya qilish bo'yicha yetarli huquqiy asoslar yaratilgan. Xususan, Fuqarolik kodeksi, "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi, "Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida"gi hamda "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risida"gi qonunlar ushbu sohadagi huquqiy munosabatlarni tartibga solishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, O'zbekistonning xalqaro shartnomalarda ishtirok etishi milliy qonunchilikni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirishga xizmat qilmoqda.

Biroq internet muhitining o'ziga xos xususiyatlari sababli mualliflik huquqining buzilishi, noqonuniy nusxa ko'chirish, plagiat, raqamli piratlik, domen nomlari bilan bog'liq nizolar va tovar belgilaridan noqonuniy foydalanish kabi holatlar amaliyotda uchrab turibdi. Ayrim hollarda huquqbuzarlik sodir etgan shaxsni aniqlash yoki unga nisbatan javobgarlik choralari qo'llash murakkablashmoqda. Shu sababli internet muhitida huquqni muhofaza qilishning zamonaviy usullarini joriy etish zarur.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun internet platformalari faoliyati ustidan huquqiy nazoratni kuchaytirish, raqamli texnologiyalar yordamida mualliflik huquqi obyektlarini monitoring qilish, huquqbuzarliklarni tezkor bartaraf etish tizimini rivojlantirish hamda fuqarolarning intellektual mulkka hurmat bilan munosabatda bo'lish madaniyatini oshirish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va xorijiy davlatlarning ilg'or tajribasini milliy amaliyotga joriy etish internet muhitida intellektual mulk huquqlarini yanada samarali himoya qilishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, intellektual mulk obyektlarini internet muhitida ishonchli himoya qilish innovatsion rivojlanish, ilmiy-ijodiy faoliyatni rag'batlantirish, investitsion jozibadorlikni oshirish va raqamli iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. Shu bois mazkur sohadagi

qonunchilikni muntazam takomillashtirish va huquqni qo'llash amaliyotini zamonaviy talablar asosida rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi.
3. “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida”gi Qonun.
4. “Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida”gi Qonun.
5. “Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risida”gi Qonun.
6. “Elektron tijorat to'g'risida”gi Qonun.
7. “Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida”gi Qonun.
8. Rahmonqulov H.R. Fuqarolik huquqi (Umumiy qism). – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020.
9. Gulyamov S.S. Intellektual mulk huquqi. – Toshkent: TDYU nashriyoti.